

TA'LIM TIZIMIDA XORIJIY TILLARNI O'QITISHNING O'ZIGA XOSLIGI

Djuraeva Aziza Temirovna

*Samarqand Pastrod'om tuman 3-son kasb-hunar maktabi ingliz tili
o'qituvchisi*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8311525>

Annotation: nowadays, when learning a language is mastering some new knowledge in our daily life, of course, it uses different ways to keep them in mind: for example, tries to read carefully, tries to repeat from time to time, discusses it with others, writes down the necessary places in a side book. Of course the frame of these styles also gives its positive effect when carried out consistently and orderly. However, the problem is that language learners have a brief overview of a particular language learning strategy in the terms of these styles.

Keywords: interactive method, content-based education, teacher-oriented, student-oriented, imaging, stimulation.

Annotatsiya: Hozirgi kunda til o'rganish kundalik hayotimizda biror-bir yangi bilimni o'zlashtirayotganida, albatta, ularni yodida saqlab qolish uchun turli xil yo'llardan foydalanadi: masalan, diqqat bilan o'qishga harakat qiladi, vaqti-vaqti bilan takrorlab turishga urinadi, uni boshqalar bilan muhokama qiladi, kerakli joylarini yon daftariga yozib qo'yadi.

Kalit so'zlar: interfaol usul, mazmunga asoslangan ta'lim, o'qituvchiga yo'naltirilgan, o'quvchiga yo'naltirilgan, tasvirlash, rag'batlantirish.

Chet tillar o'qitish metodikasi hozirgi zamon talabiga qarab rivojlanib bormoqda. Bunda til o'rganuvchilarning psixologiyasi va boshqa tilni qanday o'zlashtirishiga qarab xorijiy tillar o'qitilayotgan davlatlarning chet tili o'qitish metodlarini o'rganib chiqib, ushbu usullar, yoki yangi mos keluvchi usullar ishlab chiqilmoqda va ular amaliyotga tadbiiq etilmoqda. Demak ushbu jarayonda chet tillarni o'qitish terminlari ham o'rganiladi va yangilanib boradi. Yurtimiz hududida ingliz, ispan, nemis fransuz tillari hamda arab, turk, fors, xitoy tillari o'qitilib kelinmoqda. Ta'lim muassasalarimizda ushbu tillarni o'qitish metodikasiga oid yangi usul va metodlarni qamrab olishda zamon bilan hamnafas bo'lishni talab etadi. Yana shuni aytib o'tishimiz kerakki, tillar (ona tili, ikkinchi til, chet tili)ni o'qitish jarayoni turlicha amalga oshiriladi. Ona tili ijtimoiy muhit orqali rivojlanib, keyin o'rgatilsa, ikkinchi til tabiiy vaziyatda, chet til esa sun'iy muhitda o'rgatiladi. Chet til o'rganuvchilari o'rtasidagi muloqot, asosan, dars jarayonida olib boriladi. Uchala tilni o'rganish va o'rgatish jarayoni o'ziga xos jihatlariga ega bo'lib, til o'qitish nazariyasi orqali ushbu jihatlar o'rganilib boriladi. Avvalo tilni o'qitish metodikasida qo'llaniladigan terminlarni o'rganish ushbu sohani chuqurroq o'rganish, uni anglash, undagi yutuqlar va muammolarni yechimini topish imkonini yaratadi. Bizning tadqiqotimiz metodika fanlarini emas, undagi qollanadigan faol so'zlar, soz birikmalari, gaplar va biz termin deb atashga davo qilayotgan til o'qitish metodikasi terminlari tarjimai va qiyosiy tahlili bilan mashg'ul bo'lamiz.

Ma'lumki, ta'lim jarayoni ikki yirik tarkibiy qismdan, ya'ni o'rgatish va o'rganish jarayonlaridan iborat bo'lib, bunda o'qituvchi- pedagoglarning roli ahamiyatlidir. Sababi, aynan ularning o'zlari o'quvchi- talabalarning sifatli bilim olishlari, o'tilayotgan fanlarni

yaxshi o'zlashtirishlari, hamda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etishda ularga to'g'ri yo'l-yo'riqlar ko'rsatish uchun mas'uldirlar.

Ushbu o'rinda, tinglovchilarning til o'rganish jarayonida bir qator strategiyalar mavjudligidan bexabar ekanliklari yoki ulardan to'g'ri foydalana olmasliklari ham asosiy sabablardan biri hisoblanadi. "Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili" davlat dasturiga muvofiq, xorijiy tillarni o'rgatishni ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida rivojlantirish, ushbu yo'nalishda ta'lim sifatini tubdan oshirish, sohaga malakali pedagoglarni jalb etish hamda aholining xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish maqsadida, so'nggi paytlarda xorijiy tillarni o'qib-o'rganish orqali zamonaviy ilm-fan yutuqlaridan bahramand bo'lish mamlakatning taraqqiy etishi va gullab-yashnashida muhim o'rin tutuvchi intellectual salohiyatning ko'tarilishiga zamin yaratmoqda. Til o'rganish sohasida yangi pedagogik texnologiyalarining joriy etilishi, noan'anaviy dars uslublarining qo'llanilishi va zamonaviy ilmiy adabiyotlarning yaratilishiga qaramay hali ham ko'pchilik ikkinchi til o'rganuvchilarda til o'rganish bilan bog'liq qiyinchiliklar majudligi ko'zga tashlanmoqda. Bunga bir necha sabablar keltirish mumkin. Dunyoda halqlar ko'p, har bir xalqning o'zining tili, madaniyati, urf-odati bilan boshqa xalqlardan ajralib turadi. Zero, xalq o'zligini namoyon qilishda tilning o'rni kattadir. Xorijiy tillarni o'rganishga sabab ham shundadir, chunki nemis, ingliz, fransuz tillari dunyo tillari ichida o'z o'rniga egadir. Buyuk tilshunos tadqiqotchi R.Oksfordning ta'kidlashicha: "Eng muvaffaqiyatli til o'rganuvchilar odatda o'zlarining bilim darajalariga, ehtiyojlariga, maqsadlariga hamda o'zlarida mavjud bo'lgan manbaalar va vazifalarga mos keluvchi strategiyani tanlay oladilar va ulardan samarali foydalanadilar". Ya'ni, bu o'rinda o'z-o'zini taftish qilish ham muhim ahamiyat kasb etishi ta'kidlab o'tgan. Ba'zida, til o'rganuvchi kundalik hayotimizda biror-bir yangi bilimni o'zlashtirayotganida, albatta, ularni yodida saqlab qolish uchun turli xil yo'llardan foydalanadi: masalan, diqqat bilan o'qishga harakat qiladi, vaqti-vaqti bilan takrorlab turishga urinadi, uni boshqalar bilan muhokama qiladi, kerakli joylarini yon daftariga yozib qo'yadi. Albatta bu uslublarning hammasi ham izchil va tartibli amalga oshirilganda o'zining ijobiy samarasini beradi. Biroq, muammo shundaki, til o'rganuvchilar bu uslublarning aslida ma'lum bir til o'rganish strategiyasining tarkibiy qismi ekanligini anglamasdan bajaradilar. Natijada, yuqoridagi uslub- vositalarning samaradorlik darajasi past bo'lishi tabiiy holdir. Ilg'or metodlar chet tilini puxta o'zlashtirishda kompos vazifasini o'taydi. Shunday metodlardan biri bu dars jarayonida rolli o'yinlardan foydalanishdir. Rolli o'yinlar bu real hayotimizdagi turli situasialarni chet tili o'rganish jarayonida qo'llashdir. Bu metod dars jarayonida til muhitini yaratishga yordam beradi.

Masalan: 1-holatda tasodifan eski dugonalar uchrashib qolishadi. 2-holat Yo'ldan o'tayotib yo'l qoidasiga rioya qilmagan bolani ya'ni o'tish bo'lmagan yo'lni kesib o'tadi. 3- holat. Magazinda oziq ovqat olish uchun xaridor kiradi. 4 Ushbu situasialar bo'yicha sahna ko'rinishlari ijro etiladi. Bunday hayotiy rolli o'yinlar dars jarayonida til muhitini yaratadi, talabalarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatini beradi. Rolli o'yinlarda ishtirok etish jarayonida talabalar fikrlashga o'rganadilar, o'z emosional holatlarini chet tilida erkin ifodalay olishga o'rganadilar. Rolli o'yinlarga tayorgarlik jarayonida bir-birining leksik, grammatik va talaffuzdagi xatolarini to'g'irlaydilar. Xato qilib va shu xatoni to'g'irlash ham tilni o'rganishga yordam beradi va talabalarni to'g'ri talaffuzga o'rgatadi. Dars jarayonida rolli o'yinlardan foydalanish bir vaqtning ozida barcha talabalarni darsda aktiv ishtirok etishlarini ta'minlaydi. Bundan tashqari rolli o'yinlar talabalarning chet tilini o'rganishga qiziqishini oshiradi va dars jarayoniga jonli, quvnoq muhitni yaratadi. Bu esa chet tili darslarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Yuqorida aytib o'tilganidek, til o'rganishda o'qituvchi-pedagoglarning'ishtiroki katta ahamiyatga egadir. Sababi, ular o'quvchilarning qanday xislatlarga ega ekanliklarini aniqlashda, ularning salohiyatini baholashda katta amaliy yordam beradilar va yo'l-yo'riqlar ko'rsatadilar.

CHET TILLARINI O'QITISHDA O'QUV METODIK TERMINLARNING O'ZIGA XOSLIGI

Hozirgi kunda xorijiy tillarni o'qitishda ko'plab manbalardan foydalanib, o'qitish usulini yangilab borishni talab etadi. Mana shu yangiliklar bilan birga borish o'qituvchidan juda ko'p manbalar o'qishni, turli malaka oshirish kurslarga qatnashishib, uzluksiz professional rivojlanishni, o'zini o'zi doimo isloh qilib turish talab etiladi. Masalan, TESOL, TEFL, CELTA, ESOL va boshqa shu kabi (qisqartmalar) xalqaro kurslarda xorijiy tillar (asosan ingliz tili) o'qituvchilari o'z salohiyatlarini oshiradilar. Yangi o'qitish usullarini o'rganish jarayonida o'qituvchilar turli o'quv metodik terminlarga duch keladilar. Bu terminlarning ba'zilar yangi bo'lsa boshqalari oldindan til o'qitish jarayonida qo'llaniladigan terminlar hisoblanadi. Shuningdek, chet tili (asosan ingliz tili) o'qituvchilari professional rivojlanish jarayonida xorijiy manbalardan foydalanishlari joizdir. Xorijdan (asosan ingliz tilida) ko'plab dastur va metodlarni olib kirish o'qituvchi nafaqat matndagi maxsus terminologik birliklarni tanib bilishni, ba'zan ularni mos ravishda maxsus terminlardan foydalanib tarjima qilish kerak bo'ladi. Buning uchun ikki tilda ham mos keladigan muqobil terminlarni topish bizning ishimizni maqsadini belgilab beradi. Bunday holatda maxsus matnlardagi ma'no o'zgarishlik va adekvat tarjima qilish va ona tilining terminosistem normalariga qarab tarjima qilinishi talab etiladi.

Tadqiqotlarga ko'ra, o'rganilayotgan maxsus lug'atga tizimli yondashuvni qo'llashni, ya'ni pedagogika fanining maxsus bo'limiga kiruvchi leksik birliklarni, "chet tilini o'qitish metodikasi terminologik tizimi" sifatida ko'rib chiqishni talab etadi. Bu nafaqat uning alohida elementlari va terminlarining tizimli aloqalarini aniqlash, balki kelajakda adekvat tarjima qilish uchun ularning o'zgarish qonuniyatlarini kuzatish imkonini beradi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining' 19.05.2021 yildagi PQ-5117-son qarori.
2. "Ta'lim va texnologiya" ilmiy-uslubiy maqolalar to'plami, 3-qism (2018-yil, yanvarb).Termiz shahri.
3. Chet til o'qitish metodikasi: chet tillar oliy o'quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik / J.J. Jalolov. — Toshkent: O'qituvchi, 2012. — 432 b.